

«ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Η Περίπτωση της Ελλάδος»

**Εισηγητής: Δρ. Κωνσταντίνου Αραβώσης
Λέκτορα Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου**

Ως Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται **η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες**. Για να πραγματοποιηθεί, θα πρέπει να συνδυαστεί η κοινωνική πρόοδος - που θα αναγνωρίζει και θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες όλων των πολιτών - η αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση και η διατήρηση υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και απασχόλησης. Στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μία καλύτερη ποιότητα ζωής για όλους τους πολίτες τόσο για αυτούς που ζουν και δουλεύουν σήμερα όσο και για τις επόμενες γενεές.

Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Έχει οδηγήσει σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο αλλά και για ανισοροπίες που προκαλούν ιδιαίτερα διεθνή προβλήματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ο «παραδοσιακός» τρόπος αλλά και οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης, σε διεθνές επίπεδο, είναι ότι το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιώνει με εισόδημα λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, έχει πετύχει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το ζητούμενο είναι να διατηρηθούν και να αυξηθούν χωρίς όμως να διαταραχθεί ο κοινωνικός ιστός και χωρίς να υποβαθμιστεί το περιβάλλον. Σε περίπτωση που οι δύο αυτές συνιστώσες δεν ληφθούν υπόψη, πολύ σύντομα θα οδηγήσουν σε συγκρούσεις και θα αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα επιβράδυνσης της οποιασδήποτε οικονομικής μεγέθυνσης.

Η διεθνής κοινότητα από το 1987 έχει αναγνωρίσει την αναγκαιότητα στροφής στη βιώσιμη ανάπτυξη. Σε μία βασανιστική, πολλές φορές, πορεία δεκαπέντε χρόνων η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και η αναγκαιότητα λήψης συγκεκριμένων αποφάσεων και υλοποίησης σχετικών πολιτικών, δράσεων και μέτρων, γίνεται ολοένα περισσότερο αποδεκτή. Σε αυτά τα πλαίσια η Ευρωπαϊκή Ένωση παίζει ένα πολύ σημαντικό και πρωτοποριακό ρόλο. Σε όλα τα επίσημα κείμενά της έχει ενσωματώσει τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Παράλληλα, ο στόχος της βιωσιμότητας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον 21ο αιώνα.

Η εξειδίκευση των στόχων και των στρατηγικών της βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι ίδια για όλες τις χώρες. Οι κοινωνικές, οικονομικές,

περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες αλλά και το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στην προσπάθεια αποτύπωσης της σημερινής πραγματικότητας διαπιστώνεται ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το φυσικό περιβάλλον δέχονται πιέσεις οι οποίες προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και σχετίζονται με τους οικονομικούς ρυθμούς ανάπτυξης αλλά και αυτούς του βιοτικού επιπέδου. Αυτό σημαίνει ότι για να προστατεύσουμε το περιβάλλον θα πρέπει να σταματήσουμε οποιαδήποτε ανθρωπογενή δραστηριότητα; Η στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης παρέχει την δυνατότητα χρησιμοποίησης των τεχνολογικών και επιστημονικών επιτευγμάτων με τρόπο ώστε να δημιουργηθούν εναλλακτικές πολιτικές προτάσεις οι οποίες θα διασφαλίζουν αύξηση της παραγωγικότητας, αποτελεσματικότητα, κοινωνική συνοχή και συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Σε αυτά τα πλαίσια η περιβαλλοντική πολιτική θα πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα και δράσεις που αφορούν: την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την μείωση των αερίων ρύπων, την ορθολογική διαχείριση των στερεών αποβλήτων, των δασικών και των υδατικών πόρων, την αντιμετώπιση της ερημοποίησης και την προστασία της βιοποικιλότητας.

Υπάρχουσα Κατάσταση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλούσιο περιβαλλοντικό απόθεμα. Το σχετικά μη-υποβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον που διακρίνεται για την υψηλή βιοποικιλότητα σε συνδυασμό με μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, η ποιότητα των νερών κολύμβησης και των ακτών της χώρας, η ποιότητα της ατμόσφαιρας, βρίσκονται σε γενικές γραμμές σε καλύτερη κατάσταση απ' ό τι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες - παρά τα επιμέρους προβλήματα. Η συστηματική αποκατάσταση μνημείων και η ανακαίνιση έργων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με τη δημιουργία δικτύων πεζοδρόμων στις μεγάλες πόλεις της χώρας, αναζωογόνησαν ορισμένα ιστορικά κέντρα. Ταυτόχρονα, το δίκτυο NATURA 2000, ένα μεγάλης κλίμακας Ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αφορά στη διατήρηση και διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς, έχει ολοκληρωθεί και βρίσκεται στη φάση της υλοποίησης από τους φορείς διαχείρισης.

Όμως, σε άλλους τομείς και ειδικότερα σε αυτούς όπου η οικονομική πολιτική δεν ενσωμάτωσε την περιβαλλοντική διάσταση, παρουσιάστηκε μικρότερη πρόοδος. Παράλληλα, οι δραματικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών αρχίζουν να κάνουν αισθητές τις επιπτώσεις τους στην ποιότητα του περιβάλλοντος. Τα συνεχώς αυξανόμενα καταναλωτικά επίπεδα σε συνδυασμό με την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αναμένεται να δημιουργήσουν σημαντικές πιέσεις στους φυσικούς πόρους και σε πολλές περιπτώσεις να απειλήσουν την ισορροπία των οικοσυστημάτων και τη δημόσια υγεία.

Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη στην Ελλάδα

Το ιδιαίτερα ελκυστικό φυσικό περιβάλλον του ελληνικού χώρου, έχει καταστήσει την Ελλάδα ισχυρό πόλο έλξης για τον τουρισμό. Μετά από μια περίοδο ταχύτατης ανάπτυξης δύο περίπου δεκαετιών, ο τουρισμός σήμερα συμμετέχει με 6% στο ΑΕΠ της χώρας συμβάλλοντας ταυτόχρονα σημαντικά στην απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη. Όμως, ενώ ο αριθμός των αφίξεων των ξένων τουριστών, που σήμερα κυμαίνεται γύρω στα 12 εκ. αφίξεις ετησίως (παρουσιάζει μια μακροπρόθεσμα ανοδική τάση), τα έσοδα από την τουριστική δραστηριότητα ακολουθούν πτωτική πορεία ως αποτέλεσμα του έντονα αναπτυσσόμενου μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός έχει παράλληλα και σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με συνέπεια η συνέχιση του ίδιου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης ουσιαστικά να υπονομεύει μακροπρόθεσμα την ανάπτυξή του.

Οι πλέον ευαίσθητες στην τουριστική πίεση περιοχές είναι φυσικά οι παράκτιες στις οποίες συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος τουριστών, καθώς και μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Επιπλέον, ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από την πλευρά των φυσικών οικοσυστημάτων λόγω της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων της φύσης: της θάλασσας, της ξηράς και του αέρα. Δέλτα ποταμών, λιμνοθάλασσες και άλλοι υδροβιότοποι, αμμοθίνες, λιβάδια ποσειδωνίας, κλειστοί κόλποι κλπ. αποτελούν περιοχές αναπαραγωγής και διαβίωσης πολλών και σημαντικών ειδών χλωρίδας και πανίδας.

Οι πλέον ορατές συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι η πληθώρα οδικών αρτηριών κατά μήκος των ακτών που οδηγούν στους τουριστικούς προορισμούς και ο συνωστισμός στις παραλίες. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού κατά την άνομβρη περίοδο, προκαλεί πιέσεις στους υδάτινους πόρους, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Η υψηλή ζήτηση νερού και ιδιαίτερα η υπεράντληση έχει πολλαπλές επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές, όπως η μη-αντιστρεπτή υφαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων. Η τουριστική βιομηχανία είναι, επίσης, παραγωγός μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων. Οι τοπικές αρχές αδυνατούν, τις περισσότερες φορές, να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε αυτή την παραγωγή. Ο καθαρισμός των ακτών με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων έχει γίνει κοινή πρακτική, παρότι οι μέθοδοι αυτές ενδέχεται να προκαλούν διάβρωση στις παραλίες. Παράλληλα, η επεξεργασία των λυμάτων, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι ιατρικές και άλλες υπηρεσίες, παρουσιάζονται συχνά ανεπαρκείς κατά τις περιόδους αιχμής.

Στη Ελλάδα έχει ήδη εκπονηθεί Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νησιών, που παρείχε γενικές και ειδικές αρχές για τη διαχείριση των περιοχών αυτών, κατευθύνσεις για την οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης, τομεακές κατευθύνσεις στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ειδικές προτάσεις. Στο πλαίσιο του Προγράμματος διαμορφώθηκε Σχέδιο Οδηγίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Παράκτιων Περιοχών. Ο πρόσφατος Νόμος για το Χωροταξικό Σχεδιασμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη προβλέπει τη διαμόρφωση Ειδικών Πλαισίων Χωρικής Ανάπτυξης για περιοχές με ειδικά προβλήματα όπως οι παράκτιες και νησιωτικές.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου στην Ελλάδα επιβάλλουν την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισής του με την προοπτική μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής.

Στόχος της Περιβαλλοντικής Πολιτικής θα πρέπει να είναι η αρμονική ένταξη των τουριστικών δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον μέσω της αποφυγής και της αποτελεσματικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών πιέσεων που δημιουργούν. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

- **Αποτελεσματικότερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού, με έμφαση σε προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα αποσκοπούν στη μείωση των πιέσεων στους τοπικούς φυσικούς πόρους όπως στο πόσιμο νερό, μέσω της υιοθέτησης μέτρων για την εξοικονόμηση και ανακύκλωση του νερού ή στην ενέργεια, μέσω της εξοικονόμησης και της προώθησης των ΑΠΕ. Κατά προτεραιότητα επίσης πρέπει να αντιμετωπισθεί το θέμα της διαχείρισης των απορριμμάτων.**
- **Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, με έμφαση στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού που προβάλλει ως βασική αξία το σεβασμό και όχι απλά την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης, ο αγροτουρισμός και ο συνεδριακός τουρισμός αποτελούν περισσότερο ήπιες τουριστικές δραστηριότητες που δίνουν και τη δυνατότητα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου.**
- **Ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, με στόχο την προσέλκυση και καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και γνώμονα τη συμβατότητά τους με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Προϋπόθεση είναι η ενεργός συμμετοχή και διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς.**

Σε κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη του τουρισμού είναι αναγκαίο να εντάσσεται στην ευρύτερη Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι επιμέρους δράσεις θα πρέπει να προωθούνται στο πλαίσιο μιας διαδικασίας ολοκληρωμένης διαχείρισης. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομεακών πολιτικών, της κατανομής των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στον χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων.

Θεσμικά, διοικητικά και λοιπά μέτρα

Η επιτυχής εφαρμογή της Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα πρέπει να διασφαλισθεί με την προώθηση των αναγκαίων θεσμικών και διοικητικών μεταρρυθμίσεων. Στην κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις ακόλουθες δράσεις:

- **Πλήρης ενσωμάτωση της Κοινοτικής Νομοθεσίας στο εθνικό δίκαιο:** Το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα έχει ήδη επηρεαστεί σημαντικά από τις θεσμικές ρυθμίσεις που προωθούνται σε κοινοτικό

επίπεδο. Είναι προφανές ότι η εξέλιξη αυτή θα συνεχισθεί και θα ενισχυθεί με την αποφυγή καθυστερήσεων και την ουσιαστική προώθηση και εφαρμογή των κοινοτικών οδηγιών στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής της χώρας.

- **Επικύρωση διεθνών συμβάσεων:** Η Ελλάδα έχει ήδη υπογράψει και επικυρώσει τις περισσότερες από τις διεθνείς συμβάσεις για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, από τις 80 πιο σημαντικές Επιλεγμένες Πολυμερείς Συμφωνίες για την περιβαλλοντική προστασία που έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα έχει επικυρώσει το 55% και έχει αποκηρύξει μόλις το 2,5%.
- **Προώθηση συναινετικών θεσμών και μηχανισμών** που προάγουν την ενδυνάμωση του διαλόγου μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και τη συμφωνία σε κοινώς αποδεκτά προγράμματα δράσης. Οι δράσεις αυτές είναι απαραίτητες για την κατανόηση και υιοθέτηση του στόχου της Βιώσιμης Ανάπτυξης από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία.
- **Ενίσχυση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και του δημόσιου διαλόγου** για τη διάχυση της έννοιας και των προϋποθέσεων της Βιώσιμης Ανάπτυξης με ταυτόχρονη ανάδειξη του αδιέξοδου χαρακτήρα των μη βιώσιμων επιλογών και πολιτικών. Μακροπρόθεσμος στόχος πρέπει να είναι η ριζική αναθεώρηση των κυρίαρχων προτύπων κατανάλωσης, που αποτελεί τον πλέον ασφαλή τρόπο για την επίτευξη της βιωσιμότητας.
- **Ανάπτυξη σύγχρονων Υποδομών Υψηλής Προστιθέμενης Αξίας** (ηλεκτρονικό εμπόριο, ενεργειακά δίκτυα) που στηρίζονται στην αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών και της πληροφορικής. Οι δράσεις αυτές διευκολύνουν την ορθολογική αξιοποίηση των πόρων και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ενώ κατά κανόνα έχουν θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
- **Εκπόνηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων Βιώσιμης Ανάπτυξης σε επίπεδο ΟΤΑ**, στα οποία θα περιλαμβάνονται όλα τα μέτρα και οι δράσεις επί μέρους προγραμμάτων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στο περιβάλλον, όπως και οι απαραίτητες δράσεις για την εφαρμογή της πολιτικής Βιώσιμης Ανάπτυξης: εφαρμογή χωροταξικών μελετών, διαχειριστικών μελετών, καθορισμού χρήσεων γης, αστικών αναπλάσεων κλπ. Γενικότερα, είναι απαραίτητη η επένδυση στις υποδομές καθώς και στην κατάρτιση των στελεχών των ΟΤΑ, προκειμένου να μπορέσουν ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις που συνεπάγεται η εφαρμογή της Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης.
- **Παροχή κινήτρων και διοικητικής υποστήριξης** για την ενθάρρυνση επενδύσεων Τεχνολογικού Εκσυγχρονισμού του παραγωγικού δυναμικού, την αναβάθμιση και αξιοποίηση των δεξιοτήτων του Ανθρώπινου δυναμικού και την αναδιάρθρωση της ενδοεπιχειρησιακής οργάνωσης.

Επιπλέον, μπορούν να αξιοποιηθούν προς όφελος της επιτυχούς υλοποίησης μιας πολιτικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τα εξής εργαλεία:

- Η **Εκτίμηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων** αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο εφαρμόζεται ήδη από το 1990. Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων συντάσσονται για κάθε σημαντικό έργο ή δραστηριότητα που σχεδιάζεται ή λειτουργεί με στόχο να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι επιπτώσεις στο περιβάλλον. Ένας επιπλέον μηχανισμός που συστάθηκε το 2001 είναι η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος, η οποία έχει αναλάβει το καθήκον να ελέγχει την εφαρμογή των περιβαλλοντικών όρων που έχουν οριστεί από τη διοίκηση.
- Η **εφαρμογή του νέου συστήματος** (οδηγία 2001/42/EK) σχετικά με τη **στρατηγική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων** ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων. Στόχος είναι η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών κριτηρίων στο σχεδιασμό ώστε να εξασφαλίζονται οι αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης εξασφαλίζοντας ότι θα γίνεται εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για ορισμένα σχέδια και προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις.

Τέλος, είναι αναγκαία η συνέχιση και ενδυνάμωση της παρουσίας της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς που προάγουν τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και η προώθηση διεθνών συνεργασιών σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος. Η Ελλάδα ήδη συμμετέχει στις δραστηριότητες όλων των σχετικών διεθνών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων των: ΟΟΣΑ, UN-ECE και UNEP. Έχει αναπτύξει διεθνείς περιβαλλοντικές συνεργασίες στα Βαλκάνια και την περιοχή της Μεσογείου με στόχο τη διαφύλαξη του πλούσιου αλλά και ιδιαίτερα ευαίσθητου φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής.